POZSGAY IMRE LAKITELKEN 1987-BEN

Révész Béla
egyetemi docens

Szegedi Tudományegyetem

Nem csak az 1987-es esztendő, de az egész rendszerváltás alig értelmezhető az ebben az évben keletkezett három alapvető dokumentum nélkül. A gazdasági helyzetet elemző, válságdiagnózist és radikális reformprogramot megfogalmazó Fordulat és reform még 1986-ban készült, de a szélesebb nyilvánosság csak 1987 nyarán ismerkedhetett meg vele.[1] A Beszélő különszámaként ez év júniusa végén megjelent Társadalmi szerződés[2] politikai és emberi jogi programként mondta ki azt, amit a Fordulat és reform elemző módon vezetett le: megérett a politikai helyzet és a társadalom a radikális változásra. A harmadik dokumentum pedig az 1987. szeptember 27-én, Lakiteleken, közel másfélszáz értelmiségi részvételével nagyszabású „baráti találkozón" elfogadott nyilatkozat, melyben a párbeszéd megkezdésére szólították fel az ország és a párt vezetőit.[3] Mindhárom szöveg markáns politikai elképzeléseket, karakteres eszmei irányzatokat jelenített meg és – bár eltérő radikalizmussal és különböző főszereplőkkel elképzelve – mindegyik a kifulladó Kádár-rendszer meghaladását tervezte. Azonban míg a Fordulat és reform illetve a Társadalmi szerződés a nyugatos liberalizáció, az emberi jogok és a nyugati demokrácia intézményrendszerének kiépülése irányába mutatott, addig a népi-nemzetiek harmadikutas nézetei a nemzettudat rekonstrukcióját tekintették legfontosabb feladatuknak.

Ez a magyarázata annak is, hogy a későbbiekben e koncepciók egészen eltérő módon fejtették ki hatásukat. Míg a Fordulat és reform és a Társadalmi szerződés javaslatai töb-

---

1 „Véleményünk szerint ebben a helyzetben az egyetlen perspektívát nyújtó megoldás egy radikális fordulat a gazdaságpolitikában és a gazdaságirányítás rendszerében egyaránt." ANTALL László – LENGYEL László – CSILLAG István – BOKROS Lajos – MATOLCSY György: *Fordulat és reform*. Medvetánc 1987. 2. Melléklet, 6. továbbá Közgazdasági Szemle 1987. június, Közgazdasági Szemle 2014. október.

2 „A politika kulcskérdése ma az, hogy a hallgatólagos közmegegyezés felmondását követi-e a nyílt társadalmi szerződés sürgetése." A „*Társadalmi szerződés. A politikai kibontakozás feltételei*" a Beszélő c. független folyóirat szerkesztőségében készült, 1987 márciusa és júniusa között. A szövegezés munkáját Kis János, Kőszeg Ferenc és Solt Ottilia végezte. Az illegális Beszélő 20. számát, amelyben megjelent a tanulmány, a nagy érdeklődés miatt már 2000 példányban kellett előállítani.

3 A nyilatkozatot a Magyar Nemzet 1987. november 14-i száma közli, egy Pozsgay-interjú – „A közmegegyezés hajszálerei" – keretében. A tanácskozás archív, 1987-ben szerkesztett, stencilezett változatát lásd: HU OSA 300-40-1. Box 253. „A jegyzőkönyv megjelentetésére a Művelődéskutató Intézet vállalkozott, amely előzetesen azt kérte, hogy két lektor lektorálja az anyagot. Ezt lektorálta is Márton János és Vass Csaba. Lényegében mindkettő pozitív volt. Kisebb javításokat és részben elhagyásokat javasoltak. Ezeket a lektori véleményeket figyelembe véve elkészült decemberre a kész, megszerkesztett anyag, amelyet egyeztetni kellett a felszólalókkal is. A lektori vélemény és az utolsó szerkesztés után a Művelődéskutató (Intézet – R. B.) hivatalosan kérte a Kiadói Főigazgatóságtól a megjelentetéséhez szükséges engedélyt. És végül január végén a Kiadói Főigazgatóság úgy nyilatkozott, írásban, hogy az anyagnak a megjelentetése nem tartozik a Művelődéskutató profiljába. Így azóta sem jelent meg." *Bihari Mihály interjúja.* in: Ács Zoltán: Kizárt a párt. Bihari Mihály, Biró Zoltán, Lengyel László, Király Zoltán [Interjúkat kész.] Primo, Bp., 1988. 73. A tanácskozás jegyzőkönyvéből Bihari Mihály közölt részleteket a Társadalmi Szemle 1991. 4. számában. Teljes terjedelemében: Agócs Sándor - Medvigy Endre (szerk.): *A magyarság esélyei : a tanácskozás hiteles jegyzőkönyve: Lakitelek, 1987. szept. 27.* Antológia - Püski, Lakitelek - Budapest, 1991.

bé-kevésbé a gazdasági-pénzügyi, illetve a politikai-közjogi átalakulás programjainak, majd a kezdődő jogállamiság és piacgazdaság elemeivé váltak, addig a lakitelki Nyilatkozat morális megfontolásaiból tulajdonképpen csak a régóta vágyott önálló lapalapítás[4] és demokrata fórum létrehozásának ötlete[5] valósult meg, az viszont már egyáltalán nem, hogy ez a fórum legyen az „önálló és független nézetek kifejtése, (...) a folyamatos és nyilvános párbeszéd színtere". Mégis – vagy talán éppen ezért – a lakitelki találkozó alkalmassá lett a rendszerváltás népi-nemzeti ihletésű eredetének magyarázatára, a legendás történet eredet-mítosszá formálására.[6] Ennek egyik pillérét Csurka István jelölte ki: „Valami olyan hang, gordonkahang szólalt meg itt a magyar életben, ami hallatlan volt eladdig."[7] A lakitelki hagyományozásnak másik sarokköve pedig Pozsgay Imre szereplése. A Hazafias Népfront különösebb állami és pártfunkció nélküli főtitkára ottani felszólalásánál jóval fontosabbá vált két hónappal későbbi interjúja, amelynek „takarásában" publicitást kaphatott a lakitelki nyilatkozat[8]. Ismét Csurkát idézve: „Lakitelek november 14-én [az interjú megjelenésének napja - R. B.] fent a magyar égen robbant fel."[9]

Az időközben eltelt két hónap valóban sokirányú találgatásokra adott okot és lehetőséget. Egyrészt azért, mert a szamizdat csatornák előtt zárva maradt a találkozó, másrészt mivel a Távirati Iroda nem hozta nyilvánosságra a hozzá eljuttatott nyilatkozatot. Két héttel a találkozó után Kasza László a Szabad Európa Rádióban már összefoglalta azokat a latolgatásokat, amelyek a találkozóval kapcsolatban szárnyra keltek:

Megint találgat az ország. A vetélkedő kérdése ezúttal így hangzik: mi volt szeptember 27-én vasárnap Lakitelek, a Lezsák Sándor költő házának udvarán felállított sátorban. A lehetőségek:

- *antiszemita. összejövetel?*[10]
- *a népi írók zászlóbontása?*
- *népi írók szövetségre lépése Pozsgay Imrével?*
- *a hatalom technikájának újabb megnyilvánulása, hogy a Hazafias Népfront főtitkárán keresztül leszerelje a népi írók ellenállását?*
- *nyílt, baráti összejövetel,amelyen zömében népi indíttatású értelmiségiek az ország nehéz helyzetéről tanácskoztak?*

Világnézetének, temperamentumának megfelelően mindenki odateszi a keresztet, ahová jónak látja. Valamennyi lehetőségre talál érvet azon a hírbörzén, amelyek nem engedélyezik a szabad, minden ilyen kétséget eloszlató sajtót.[11]

A végül mégis napvilágra került nyilatkozat részben cáfolta a fenti találgatásokat. A nyilvánosságra hozatal körülményeinek eddig kevésbé ismert részletei, újabb információi ugyanakkor több ponton módosíthatják azt a némelyek szemében szakrális képet, amely szerint Pozsgay másfélszáz népi-nemzeti értelmiségi élén zászlót bontott Lakitelken a kommunista zsarnokság elleni heroikus harc nyitányaként. De a találkozón történtek körüli pártvizsgálat fennmaradt dokumentumai arra is alkalmasak, hogy adalékot szolgáltassanak a pártvezetés döntési folyamatai, a pártbürokrácia működési mechanizmusa és a késő-kádári évek sajtóirányítási technikáinak megismeréséhez.

A kissé távolabbról, az Egyesült Államokból szemlélődő Tőkés Rudolf Pozsgay törekvéseiben mindenekelőtt a rendszer támogatását élvező társadalmi szervezetek és értelmiségi csoportok preferálását látta, amelyek megígérték, hogy tartózkodnak a nyílt politikai tevékenységtől. Ezzel „a rendszernek és Pozsgay hálózatainak 1988-at megelőzően sikerült meggátolniuk, hogy a társadalmi csoportok – kevés kivételtől eltekintve – a demokratikus ellenzékhez csatlakozzanak".[12] Bozóki András viszont éppen támogatóinak kiválasztásában látja Pozsgay, később végzetesnek bizonyult stratégiai tévedését. „Csapatszervezésben" ugyanis egyáltalán nem bizonyult „különösebben ügyesnek", hiszen „útjára indította Lakitelken az MDF-et, amely már 1989 őszén »ejtette« őt".[13] Pozsgay mondatai folyamatosan két irányba céloztak, figyelmeztet Ripp Zoltán, amikor lakitelki beszédének fogalmazásmódjára utal: minden, ami a régi politikai irány, intézmények és stílus átmentését szolgálja, az összeomlást készíti elő, ugyanakkor „a vezetés iránti bizalom nélkül nem lehetséges stabilitás és kibontakozás".[14]

A „vezetés iránti bizalmat" maga Pozsgay is kifejezésre kívánta juttatni, hiszen a lakitelki találkozót megelőzően – lesz, ami lesz – ígéretet tett Lukács Jánosnak, a Központi Bizottság titkárának[15], hogy feljegyzésben tájékoztatja a találkozóról. Három héttel a találkozó után el is juttatta Lukácshoz a beszámolóját, egyben kérte arra is, hogy adjon neki lehetőséget a „további tennivalók" megbeszélésére.[16] A feljegyzés céljának Pozsgay az ország politikai vezetésének hiteles tájékoztatását tekintette. Részben azért, mivel a nyugati rádiók – főleg a BBC és a SZER[17] – magyar nyelvű műsorai folyamatosan tájékoztatták az ország lakosságát a Lakitelken történtekről, másrészt azért, mivel az ő hitelessége nem

[4] A Hitel első száma – az 1979-ben elkezdődött alkudozást követően – 1988. november elején jelent meg.

[5] A találkozón 41-en szólaltak fel, írásban 9-en adták be a felszólalásukat. Az ötven ember közül húszan léptek be utóbb az MDF-be. FURMANN Imre: *Vihar a sátorban. Lakitelek 1987.* Beszélő, 1999. 7-8. A második lakiteleki találkozón 1988. szeptember 3-án elfogadták az MDF Alapítólevelét és Alapszabályát, a jelenlévő 400 fő pedig kimondta az MDF szervezett mozgalommá alakulását.

[6] „Lakitelek világítótorony a számunkra, ne térjünk le arról az útról, amelyen elindultunk!" – jelentette ki Orbán Viktor a lakitelki találkozó 20. évfordulóján. *Lakitelek – az MDF nélkül. Orbán Viktor egy sorban Csurkával, Pozsgayval, Szűrössel. – az MDF nélkül.* Népszabadság, 2007. október 1. Lezsák Sándor emlékezetében húsz évvel később már a Társadalmi szerződés bevezetőjének híres követelése – „Kádárnak mennie kell" – lakitelki eredetűvé vált. *Nemzeti Fórum a megismételt rendszerváltás érdekében.* Magyar Hírlap, 2007. május 14. Pedig az 1987-ben a követelést citáló Dénes János még a Beszélő különszámára hivatkozott. AGÓCS Sándor – MEDVIGY Endre 1991. 132.

[7] CSURKA István: *Az MDF 88-a.* in: Magyarország politikai évkönyve 1988. R-Forma Kiadó, Debrecen, 1989. 305.; A Lakitelken történteknek a politikai legendák világába emelését jól példázza Lezsák Sándor 2012-es parlamenti „performansza": „Az eredeti sátor egy részét a napokban darabokra vagdostuk és ebből egy-egy kis darabkát adok mindazoknak, akik alatta egybegyűltek, akik hűségesek maradtak a Lakiteleki Nyilatkozathoz és egy-egy kis sátordarabkát itt a Parlamentben szétosztottam azok között, akik az elmúlt esztendő áprilisában megszavazták Magyarország Alaptörvényét." Partium, Miskolc, 2012. 3. 136.

[8] Lásd 3. sz. jegyzet.

[9] Uo.

[10] Bíró Zoltán szerint a magyar ellenzék dezinformációs céllal szándékosan tájékoztatta félre a nyugati sajtót a lakitelki találkozó antiszemita mivoltáról. BÍRÓ Zoltán: *Elhervadt forradalom.* Püski, Bp., 1993. 16.

[11] KASZA László: *A népi írók életre hívták a magyar demokrata fórumot.* Gondolatforgató - a második nyilvánosság fóruma. Szabad Európa Rádió 1987. okt. 10. HU OSA 300-49-5. Box 156. Továbbá: *Kasza* László: *Találkozó Lakitelken.* Irodalmi Újság, 1988. 1.

[12] TŐKÉS Rudolf: *A kialkudott forradalom.* Kossuth, Bp., 1998. 319.

[13] BOZÓKI András: *Politikai pluralizmus Magyarországon.* Századvég, Bp., 2003. 56.

[14] RIPP Zoltán: *Rendszerváltás Magyarországon* 1987-1990. Napvilág, Bp., 2006. 64.

[15] Lukács János 1987. júniusától 1989. májusáig az MSZMP KB pártszervezési ügyekkel foglalkozó titkára volt.

[16] A Lakitelken történtekkel a pártvezetés elsősorban Pozsgay szerepe, még inkább Magyar Nemzet-beli interjújának vizsgálata kapcsán foglalkozott. A közel négy hónapig tartó, többfelé ágazó eljárás iratait végül a Politikai Bizottság 1988. február 9-i ülésének anyagaihoz kapcsolták. A külön jelzés nélküli idézetek a továbbiakban innen: MOL M-KS 288. f. 5./1019. ő. e.

[17] Lásd 11. sz. jegyzet.

kérdőjelezhető meg, hiszen kezdettől fogva részvevője volt az előkészületeknek, sőt, egyik előadója volt az összejövetelnek.

Az előzményekkel kapcsolatban Pozsgay fontosnak tartotta megemlíteni, hogy a kezdeményezők reformkommunisták és a „népi értelmiségiek" voltak. 1987. augusztusában Bihari Mihály politológus, Bíró Zoltán irodalomtörténész, Csurka István író, Fekete Gyula író, Für Lajos történész keresték meg azzal, hogy „értelmiségi baráti találkozót" terveznek „Magyarország esélyei" címmel. Arra kérték, hogy vállalja el a bevezető előadást, biztosítva arról, hogy „a kezdeményezés nem ellenzéki szándékú". Elmondták Pozsgaynak, hogy ebben a nehéz helyzetben az „ország sorsáért érzett felelősség" vezeti őket és az a remény, hogy „a hatalom és a konstruktív szándékú értelmiség között az egyenjogú, autonóm állampolgárok kölcsönös partnersége alapján lehetséges a párbeszéd". A szervezők mindehhez hozzátették, hogy ha valami okból Pozsgay nem vállalná vagy vállalhatná el a részvételt, akkor is megtartanák Lezsák Sándor lakitelki tanyáján a találkozót, de akkor már „nem a párbeszéd szellemében".

A résztvevők körét a szervezők a magyar szellemi élet különböző irányzatait képviselőkben jelölték meg: párttagok és párton kívüliek, országgyűlési képviselők, a népfront országos tanácsának tagjai, marxista társadalomkutatók, egyházi személyek, a szocializmus elkötelezett hívei, és a „másként gondolkodók". Pozsgay nem adott azonnali választ. Feljegyzéseiben Lukács Sándorral megosztotta az általa számításba vehető kockázatokat. Ezek között a legfontosabb, hogy amennyiben az irányítás kicsúszik a szervezők kezéből és szándékaik ellenére nem a párbeszéd és a közmegegyezés felé halad az eszmecsere, hanem „a konfrontációt kereső ellenzékiség felé", akkor Pozsgay jelenléte éppen ez utóbbit legalizálhatná. Számításba vette azt is, hogy a meghívás visszautasítása esetén annak adná bizonyságát, hogy a „hatalom képviselőinek" nincs bátorsága vagy képessége a párbeszédre szólító kihívásra válaszolni. Személyes kockázatát latolgatva mintegy prognosztizálta a később történteket: „elvtársaim egy részében szerepvállalásom értetlenséget válthat ki, s mint nem egyszer már megtörtént, ez is bekerül az intrika általam beláthatatlan, ellenőrizhetetlen csatornájába".

A fentiek mérlegelése után fogalmazta meg a részvételére vonatkozó saját feltételeit. Ezek közül a legelső meghatározó jellegűvé vált a találkozó egészének a tartalmára, légkörére és későbbi értékelésére is: „az u. n. demokratikus ellenzék »kemény magja« nem kaphat meghívást a találkozóra, mert a velük való párbeszédnek tisztázatlanok a politikai és intézményi alapjai"[18]. Fontos az időpont: a beszámoló benyújtásakor még semmiféle vizsgálat nem indult Pozsgay ellen, amely az ilyen éles elhatárolódás hangsúlyozását taktikussá tette volna, és amelynek nyomai is lesznek a decemberi „igazoló jelentése" során. Októberben azonban még a „hiteles tájékoztatás" szándékával rekonstruálta a találkozó előtti dilemmáját. Második feltételül Pozsgay azt kívánta, hogy a szervezők garantálják: „az alkotmány kereteit és a közmegegyezés határait sértő határozatot nem fogadnak el". Az már csak formai bejelentése volt, hogy előadását „Szocializmus, demokrácia, reform" címmel fogja megtartani.

Már ekkor is ellentmondásos Pozsgay beszámolójának a részvételével kapcsolatos tájékoztatási, engedélyezési procedúrára vonatkozó leírása, pedig ez a mozzanat majd

[18] Öt évvel későbbi visszaemlékezéseiben Pozsgay másképpen fogalmaz: „Jelenlétemre csak akkor számíthattak, ha a pozíciómat nem kockáztatják olyanok meghívásával, akik szigorú rendőri ellenőrzés alatt állnak, s akik miatt esetleg ellenem is alkalmazni lehet a rendőrségi módszereket, a pártból való kizárással egybekapcsolva." POZSGAY Imre: *1989.* Püski, Bp., 1993. 80.

csak egy hónappal később kerül az érdeklődés középpontjába. Egyfelől kijelentette, hogy tanácsadók és előzetes konzultációk nélkül, egymaga hozta meg a döntést. Ezt azzal indokolta, hogy csak így volt elérhető, hogy „az ország politikai élete és vezetői nyerhessenek az ügyön, az esetleges hátrányok pedig csupán engem [ti. Pozsgayt] érjenek." Ezzel egy időben tájékoztatta Lukács Jánost – írja Pozsgay Lukácsnak írt feljegyzésében –, aki meghallgatva és megértve indokait „tudomásul vette" elhatározását. Lukács a szöveg itteni részét aláhúzta és a feljegyzés margójára nagy felkiáltójelet tett, jelezve, hogy lesznek még kérdései a későbbiekben ezzel kapcsolatosan.

Azt, hogy Lukács mellett Grósz Károlyt[19] is tájékoztatta részvételi szándékáról, azzal magyarázta Pozsgay, hogy „a szervezők körében is nagy visszhangot váltott ki az Országgyűlés legutóbbi ülésszaka és alapjában véve pozitív várakozást keltett a kormány stabilizációs munkaprogramja." Grósz fenntartásait és kételyeit hangoztatta Pozsgay részvételének helyességét és célszerűségét tekintve, de – mivel az a döntését már meghozta – „felhatalmazta", hogy az egybegyűltek előtt jelentse ki: „kész a párbeszédre minden konstruktív erővel, amely a kibontakozás útját keresi" (a későbbiekben ez a Grósznak tulajdonított állítás, illetve vitatott hitelessége élénk vitát robbantott ki).

Pozsgay a maga negyven perces előadásáról Lukácsnak elmondta, hogy bár vázlat nyomán, szabadon mondta el, de egységes koncepcióba foglalt gondolatait vagy már korábban is kifejtette, vagy már publikálta. Mondanivalóját – amelyet „a jelenlévők nagy tapssal, tetszéssel" fogadtak[20] – azért nem részletezte feljegyzésében, mivel értesülései szerint a teljes jegyzőkönyv a közeli jövőben meg fog jelenni.[21] Néhány fontosabb tapasztalat összegzését viszont szükségesnek tartotta. Az eszmecsere hangját „élesen kritikusnak" minősítette, de – tette hozzá Pozsgay – ez „nem lépte túl az írószövetségi közgyűlés[22] vagy némely pártrendezvény kritikusságát". Ez a kritika azonban konstruktivitással párosult, amelynek a jelenlévő, markáns „reform-kommunista" vonal (Bihari Mihály, Gombár Csaba és maga Pozsgay Imre), valamint a közmegegyezésre, párbeszédre törekvők (Csurka István, Benda Kálmán, Makovecz Imre, Szabad György, Konrád György, Kósa Ferenc) voltak a garanciái.

Csurka előadása Pozsgay számára azért is volt különösen fontos, mivel „ismert nézeteit, tragikus hangú vészjelzéseit elmondva túl is lépett korábbi önmagán (..) s mindenkinél világosabban fogalmazta meg az ország mai helyzetében az értelmiségi magatartás következményeit". Mit tartott mindebből fontosnak Pozsgay a pártvezetés tudomására hozni? Elsősorban azt, hogy Csurka lényegesnek tartott elutasítani minden olyan törekvést, amely a „minél rosszabb, annál jobb" elve szerint akar politizálni; ehelyett „anti-katasztrófa"[23]

[19] Grósz Károly 1987. júniusában váltotta fel Lázár Györgyöt a Minisztertanács elnöki posztján, majd 1988 májusától Kádár Jánost követően az MSZMP főtitkári tisztségét is betöltötte.

[20] Az emigráció egy része jóval szkeptikusabbnak bizonyult a jelenlevőknél. „Pozsgay kifejtett, hogy a rendszer bárkivel hajlandó tárgyalni, de csak szocialista alapon. Egyetlen kétséget nem hagyott, hogy »merre megy a vonat«. Fejtegetéseiből messzire kihangzott, hogy nem jött, hanem küldték. Hogy kik? Tessenek találgatni! Éreztette, hogy »ha jófiúk lesztek és nem ellenzékieskedtek«, nyitva áll a kapu, Lesz támogatás, lesz újság!" M. Z.: *Mi történt Lakitelken?* Nemzetőr, 1987. november 15.

[21] Pozsgay választ sürgetett Püski Sándor, „New Yorkban élő magyar könyvkiadó és terjesztő" ajánlatára, aki egy hivatalos magyar kiadóval közösen szívesen megjelentetné a vita jegyzőkönyvét. Erre végül 1991-ben került sor. Lásd 3. sz. jegyzet.

[22] Utalás az Írószövetség 1986. november végén – Berecz János KB-titkár részvétele mellett – heves viták közepette zajlott közgyűlésére. KISS Gy. Csaba - SZILCZ Eszter: *A másik Magyarország hangja – Dokumentumok az írószövetség 1986-os közgyűléséről.* RETÖRKI, Budapest, 2016.

[23] „Ez a katasztrófa, amelynek elkerülése érdekében most megpróbáljuk minden lehetséges lelki és fizikai erőtartalékunkat mozgósítani, voltaképpen évtizedek, sőt talán század óta folyó magyar önemésztési folyamat,

és reformpolitikát kell folytatni a „hatalommal való párbeszéd" alapján. Végül Pozsgay egy olyan mondatot is Csurka szájába ad, amelyet Lakitelken valójában nem mondott el. Elítélt minden olyan jelenséget – tolmácsolja szavait Pozsgay a politikai vezetés felé –, amely „a nép egy részében élő előítéletre spekulál, vissza kell utasítani, ha valaki az antiszemitizmusból akar politikai tőkét kovácsolni". Csurka valóban beszélt „zavaros, híg kozmopolitizmusról", miegyebekről, de az idézett mondat nem hangzott el. Pozsgay sokkal inkább a Lakitelket követő vitában érintett Csurkát kívánta tehermentesíteni azzal, hogy az antiszemitizmus vádját magától elhárító későbbi mondatát jelentésében antedatálta szeptember 27-re.

A további felszólalások ismertetése körében Pozsgay fontosnak tartotta megemlíteni Lengyel László közgazdász állítását, miszerint a „demokratikus ellenzék" távoltartása a „régi, rossz-emlékű népi-urbánus ellentétet" támasztotta fel, maga Konrád György utasította el. Az igaz, hogy Lengyel hiányolta Vásárhelyi Miklóst, Kis Jánost, és a magyar demokráciáért, a magyar állampolgári jogokért „évek óta szót emelőket", de valójában a „magyar progresszió különböző szárnyai" együttműködésének szükségességét hangsúlyozta. Konrád György pedig egyáltalán nem utasította vissza Lengyel mondatait, mert nem is volt mit. Az összejövetel pozitívumaként említette Pozsgay még a „hatalommal való párbeszéd" gondolatát kategorikusan elutasító két felszólalás (Elek István, Czakó Gábor) mondatainak visszhangtalanságát is.

Az eddigi intézményes kereteket túllépő és a hatalom szándékától függetlenül egyre szaporodó találkozók – amilyen a lakitelki is – Pozsgay szerint azért veszélyesek, mivel megtalálhatók ezek politikai és törvényes integrálódásának módjai. Így a maga részéről a létrehozandó demokrata fórumot – „megfelelő kondíciók mellett" – a népfrontba integrálandónak tekintette. Annak, hogy ez a remélt „integráció" elmarad, csak egyik jele volt, amikor a demokrata fórum 1988. január 30-ra összehívott tanácskozásán éppen „a Hazafias Népfront vágta be az orra előtt a nyitott kaput", és kényszerültek a Jurta Színházban megtartani összejövetelüket.[24]

Figyelemre méltó – és a későbbiekre tekintettel döntő – mozzanata volt Pozsgay jelentésének az a javaslata, amely a tanácskozás nyilvánosságának „kezelésére" vonatkozott. Célszerűnek vélte ugyanis, hogy interjút adjon a Hazafias Népfront lapjának, a Magyar Nemzetnek, amelyben elmondaná előadásának lényegét, ebbe beleszőné Lakitelek pozitív mondanivalóját és „ennek keretében közölhetném azt a felhívást is – esetleg némely pontjával polemizálva –, amelyet a résztvevők elfogadtak". A „nyilvánosság kezelésének" forgatókönyve tehát készen állt, sőt, látszólag minden ennek megfelelően zajlott, mégis botrány támadt belőle a párt berkein belül. A Lukácsnak írt feljegyzés 1987. október 19-i keltezésű, „A közmegegyezés hajszálerei" című interjú – Pozsgay fenti javaslatával tulajdonképpen megegyezően – a Magyar Nemzet november 14-i számában jelent meg, három nappal később viszont a Politikai Bizottság már meg is bízta a Titkárságot[25], vizsgálja

amely most veszedelmesen felgyorsult." Csurka István felszólalása. AGÓCS Sándor - MEDVIGY Endre, 1991. 29.

[24] CSURKA István, 1989. 307.

[25] A Titkárságnak a szervezeti, személyi kérdésre, illetve ezek előkészítésére terjedt ki a döntési hatásköre, a politikai döntést igénylő ügyeket a PB elé terjesztette. 1987. június 23-án a KB a Titkárság létszámát nyolcról kilencre emelte. A Titkárság mint testület az 1988 májusi országos pártértekezletig működött. Németh Jánosné (szerk.): *Az MSZMP központi vezető szervei üléseinek napirendi jegyzékei.* IV. 1981–1989. Magyar Országos Levéltár Bp., 2001. 226.

meg, miként kerülhetett sor az interjú megjelenésére.[26] Ezen az ülésen Fejti Györgynek[27] az interjúval kapcsolatos szóbeli tájékoztatását a PB tudomásul vette, majd úgy határozott, hogy mivel az interjú és megjelenésének körülményei olyanok, „amelyek mellett nem lehet szó nélkül elmenni" szükség van további vizsgálatra. Az ennek lefolytatásával megbízott Titkárságtól a PB gyors tájékoztatást várt a történtekről, következtetéseikről, valamint a teendő intézkedésekről. Ettől kezdve a vita leginkább az interjú engedélyezése körüli felelősségről folyt.[28]

Pozsgay Imre három nappal később ismét Lukács Jánoshoz fordult levelével, ezúttal mint a Titkárság tagjához. Emlékeztette arra, hogy korábbi, október 19-i feljegyzésében döntést kért javaslatairól – többek között a Magyar Nemzetnek adandó interjújáról –, majd „mivel ezek a kérdések közvetlenül Berecz János[29] elvtárs felügyeleti területéhez tartoznak", azért Lukács János egyetértésével november 6-én felkereste Bereczet. A találkozó jegyzőkönyvének megjelentetésére vonatkozó döntést későbbre halasztották. A Magyar Nemzetnek a lakitelki nyilatkozattal kapcsolatban adandó interjú vonatkozásában Berecz János – Pozsgay szerint – azt javasolta, hogy célszerű lenne ezt az egyesületekről és az állampolgári kezdeményezésekről szóló „szélesebb körű kérdéscsoport kereteiben" megtennie. Ezt a javaslatot Pozsgay elfogadta, majd Soltész Istvánt[30], a Magyar Nemzet főszerkesztőjét megkérte, hogy – a Berecz-cel történt egyeztetés nyomán – a lap egyik közeli számában adjon helyet egy ilyen interjúnak. Erre végül november 10-én került sor. Pozsgay Lukácsnak megjegyezte, hogy a másnapi Központi Bizottsági ülés szünetében Soltész megnyugtatta: a készülő interjúról tájékoztatta a KB Agitációs és Propaganda Osztályát. Pozsgay két évtizeddel később másként emlékezett vissza a történtekre: „Minden napilap felett közvetlenül a központi bizottság agit-prop. osztálya diszponált Lakatos Ernő, illetve a főnöke, Berecz János KB-titkár irányításával. Ezt a szigorú szűrőrendszert kellett kijátszani, és ehhez találtam meg végül a formát. Felkértem Tóth Gábort, készítsen velem

[26] Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1987. november 17-én tartott üléséről. MOL M-KS 288. f. 5/1012.

[27] Fejti György a Központi Bizottság 1987 júniusi ülése óta a KB adminisztratív titkára.

[28] Az inkriminált interjúban Pozsgay a szocializmust megújító közmegegyezés érdekében érvelt „a nép által és a nép jóváhagyásával" folytatott kormányzás mellett, amelynek feltétele a párbeszéd intézményi kereteinek kialakulása. Az alkotmányban deklarált egyesülési jog alanyi jogként való értelmezését szorgalmazta. A hatalmon lévők toleranciáját igényelte „a politikai rosszallásunkra érdemes" megnyilvánulások esetében is, szükségesnek tartva, hogy tiszta jogi helyzetet teremtsenek a hatalom működésének ellenőrizhetőségére, a politikai akaratképzésben való részvételre. Fontos része volt az interjúnak, amely az ellenzékiség problémakörét taglalta, jóllehet a lakiteleki találkozót nem ellenzéki, hanem „progresszív tartalmú" baráti összejövetelnek minősítette. Ugyanakkor az elhatároló gesztus sem hiányzott, meghúzta a választóvonalat az ellenzékiség tolerálható és elutasítandó formái között. Az interjúnak kétségkívül ez volt a legproblematikusabb része, amely igazán megalapozta a Pozsgay és a demokratikus ellenzék között kialakult feszült viszonyt. A Lakitelektől távol tartott „kemény mag" képviselőinek hiányát felvető kérdésre ugyanis a tolerálható ellenzékiség határának megvonásával válaszolt. Nem is a kirekesztés ténye, hanem az érvelés módja volt az igazán súlyos. Pozsgay ugyanis az elhatárolás szempontjává azt a megkülönböztetést tette: „ki akar jót ennek a nemzetnek"; illetve kik vallják a „minél rosszabb, annál jobb" politikáját. E differenciálás alapján a „másik oldalra" soroltakkal szemben a lakiteleki értelmiséget „egy párbeszédben létrejövő, széles körű nemzeti közmegegyezés talaján" álló társaságnak minősítette. *A közmegegyezés hajszálgyökerei.* Magyar Nemzet, 1987. november 14. Értékelésére lásd: RIPP Zoltán 2006. 68.

[29] Berecz János 1985-ben lett a Központi Bizottság ideológiai titkára, 1987 júniusa óta a Politikai Bizottság tagja.

[30] Soltész István korábban a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának elnökhelyettese, 1982-től 1989-ig a Magyar Nemzet főszerkesztője.

interjút. Előre tájékoztattam, hogy kockázatos dolgok hangzanak el a beszélgetésben, de ő mint főszerkesztő-helyettes vállalta a közlését."[31]

A bürokrácia áttekinthetetlen felelősségi rendszerében ekkor kezdett egyre követhetetlenebbé válni az ügy. Pozsgay ugyanis – akkori feljegyzése szerint – megkérdezte Soltészt, hogy szerinte egyeztetnie kell-e még mással is a „tervet", mire ő Lukácsot említette. Pozsgay viszont, mivel éppen Lukácstól ment Bereczhez, ezt a lépést már nem tartotta szükségesnek, ami viszont a későbbiekben súlyos hibának bizonyult. Soltész ugyanis november 24-i meghallgatásán úgy emlékezett erre vissza, hogy Pozsgaynak az volt a válasza: „Jó, majd meggondolom". A meghallgatás jegyzőkönyve ehhez zárójelben hozzátette: „Erre az egyeztetésre nem került sor, nyilván azért, mert Pozsgay elvtárs egy korábbi beszélgetés alapján ismerte Lukács elvtárs elutasító véleményét". 1987 november 13-a és 20-a között Pozsgay Finnországban tartózkodott, tehát sem a cikk megjelenésekor, sem a PB határozata idején nem volt még Magyarországon. Mire hazaért, már tartott a vele kapcsolatos vizsgálat, akkor írta újabb feljegyzését Lukácshoz, mellyel a jelek szerint már nem sikerült csillapítania a politikai vezetés idegességét. Három nappal később ugyanis 1987. november 23-án, vasárnap(!) összeült a Titkárság – Kádár János részvételével –, hogy megbízzák Lázár Györgyöt[32] és Lukács Jánost az interjú körülményeinek részletesebb kivizsgálásával. A közvéleményben már nyilván sokasodtak a találgatások a kialakult helyzettel kapcsolatban, ugyanis a Titkárság arról is döntött, hogy a meghozandó állásfoglalásról majd tájékoztatni kell a KB osztályvezetőit, és a megyei szintű pártbizottságok vezetőit is – szóban.

A kéttagú vizsgálóbizottság másnap a Soltész Istvánnal folytatandó beszélgetéssel kezdte meg működését. Soltész szerint Pozsgay a Hazafias Népfront székházában tartott november 7-i „házi ünnepség" alkalmával közölte vele – a Berecz-cel folytatott beszélgetésre hivatkozva –, hogy „sürgősen meg kell jelentetni egy interjút", mivel „Lakitelekkel kapcsolatban neki van mondanivalója". Soltész nem tudott pontos dátumot megjelölni, de emlékezett arra, hogy az Agitációs és Propaganda Osztály sajtóügyben érdekelt munkatársait (Karvalics László, Kimmel Emil, Csikós József) tájékoztatta arról, hogy Pozsgay interjút ad a lapnak az egyesületekről, az állampolgári öntevékenységről, de amelynek – a lényeget tekintve – Lakitelek a tárgya. Végül a november 10-én elkészült interjúból Pozsgay két nappal későbbi telefonja nyomán csak a Grósz Károly üdvözletére vonatkozó mondatot hagyták ki. Egyébként Soltész külön bátorításnak értette az interjú megjelenése előtti napon tartott főszerkesztői értekezleten Berecz János azon mondatát, miszerint „itt van ez a Lakitelek, hetek óta szó sem esett róla...".

November 26-án a bizottság három kérdésben kérte Pozsgay írásbeli válaszát. Minderre azért van szükség – tették hozzá –, mert a Titkárság véleménye szerint az interjú közlése zavart okozott és negatív visszhangot váltott ki a párttagság körében, tehát „közreadása sérti politikai érdekeinket", emellett „a pártszerűség és a nyíltság egyaránt megköveteli, hogy ezekben az ügyekben ne maradjanak homályos foltok, politikailag zavaró mozzanatok". Kérdéseik a következők voltak:

1. *Mikor, milyen körben, milyen céllal fogalmazódott meg a lakitelki találkozó gondolata, kitől kaptál oda meghívást? Tudomásunk szerint azt, hogy részt veszel a találkozón, mint befejezett tényt közölted Grósz Károly és Lukács János elvtársakkal. Nem világos, milyen meggondolások vezettek, amikor úgy döntöttél, hogy egy ilyen jellegű politikai ügyben – a Központi Bizottság tagjától általában elvárható – előzetes konzultáció nélkül vállalod a részvételt és az előadást?*
2. *Hogyan történhetett meg, hogy a velünk szembenálló külföldi propagandafórumokon olyan közlemények jelenhettek meg, mintha a kormányfő üdvözölte volna ezt az összejövetelt? Ha jól tudjuk, az interjúban is szerepelt egy utalás Grósz üdvözletére, s ezt csak a kefelevonat korrektúrája során töröltetted.*
3. *Nem értjük, hogy milyen meggondolások alapján tartottad szükségesnek és vállaltad a Lakitelken elfogadott nyilatkozat nyilvánosságra hozatalát? Tudomásunk van róla, hogy a nyilatkozatot, a publikálás igényével, a szervezők megküldték Grósz elvtársnak, aki annak megjelenését – érvekkel alátámasztva – károsnak, ezért elfogadhatatlannak tartotta, s ezt Veled is közölte. Grósz elvtárs álláspontját akkor Te tudomásul vetted.*

A levél szerint Lukács János Lakitelek és a nyilatkozat ügyében a sajtónyilvánosságot „nem tartotta helyesnek és időszerűnek", Berecz János pedig – akinek jóváhagyására Soltésznál Pozsgay hivatkozott – nem is tett olyan kijelentést, amely „a nyilatkozat publikálásával való egyetértésként lett volna értelmezhető". Végül pedig a bizottság Pozsgay azon véleményével sem értett egyet, hogy „a Lakitelek jellegű találkozók jelentik azt a fórumot, amelyeken, ha valaki nem vesz részt, tartósan deffenzívába szorul és kizárja magát a közéletből". Arra, hogy Lukács folyamatosan tájékoztatta Kádár Jánost a vizsgálat menetéről, Kádár november 26-i láttamozása a bizonyíték, amikor visszaküldte az anyagokat Lukácsnak.

A kérdések megválaszolására Pozsgay – tőle szokatlan módon – időt kért, mint írta, tájékozódásra van szüksége. Az ígért december 7-i határidőt betartva, hivatalos levélben szokatlanul személyes hangon kezdte válaszát Lázár Györgynek: *Különös volt látni, hogy fontos kérdéseket tartalmazó leveled dátuma: november 26. Ez a születésem napja. S még valami, 1950-ben tizenhetedik születésnapomon lettem a párt tagja. Ennek immár harminchét esztendeje. Rá egy évre, 1951. november 26-án községi párttitkárnak választottak tizennyolc évesen. Ezt látva már-már a számmisztika és fatalizmus bűvöletébe kellene esnem. De inkább arról van szó, hogy a pártnak nemcsak szüksége van személyiségekre, hanem igényli és érvényesíteni is tudja azokat évtizedeken keresztül. Aki ide belép, annak nem kell a kalucsnival és az esernyővel együtt a személyiségét is az előszobában hagyni, otthon érezheti magát.*

Az első kérdésre válaszolva Pozsgay hangsúlyozta, hogy a találkozó ötletére vonatkozóan nem tud válaszolni – „én magam nem tartoztam a találkozó kigondolói, sem szervezői közé" –, csak azt tudja, hogy kik hívták meg. De ne is ő legyen a felelős a rosszindulatú értelmezések miatt – bár az nem derült ki, ki vádolta ezzel –, hogy a népfrontnak és személyesen neki kellett volna gondoskodni a megfelelő tájékoztatásról: „aki ismeri sajtóirányítási viszonyainkat, jól tudja, hogy ez mennyire nevetséges és farizeus beszéd." Részvételére vonatkozó döntése igazolására megemlíti, hogy felmérte: „milyen politikai kárral járna intézkedéseket tenni egy olyan találkozó ellen, amely nem ellenséges összejövetel, de amelyet már nem a párbeszéd szellemében tartanak meg, ha nem megyek el."

A Grósznak tulajdonított üzenet tolmácsolását hamis információnak tartja. „Szó sem volt üdvözlésről".[33] Itt Pozsgay felidézte az interjú ide vonatkozó, de végül kihagyott részét:

[31] STEFKA István: *A népemet követném.* Interjú Pozsgay Imrével. Magyar Nemzet 2005. április 9.

[32] Lázár György 1975-től a PB tagja, 1975-től 1987 júniusáig a Minisztertanács elnöke. Ekkor választják meg az MSZMP főtitkárhelyettesének, közvetlen felügyeleti jogkör nélkül.

[33] A hiteles jegyzőkönyv szerint: „A héten volt alkalmam Grósz Károly miniszterelnökkel is találkozni és elmondtam neki, hogy jó lenne, ha kellő figyelmet tanúsítanának az iránt a vállalkozás iránt, amelynek egyik

„Készülve az előadásra, bizonyos tájékozódási szándékkal megkerestem Grósz Károly miniszterelnököt. Ez a találkozó ugyanis nem sokkal az Országgyűlés őszi, szeptemberi ülésszaka után volt, és feltételeztem, hogy ez a találkozó rendezni kívánja viszonyát a kormány programjával. Ezért kérdeztem a miniszterelnököt, hogy ő hogyan gondolkodik egy ilyen összejövetelről, vitáról. S az országgyűlés ülésszakán elhangzottakat következetesen vállalva, lényegében azt mondta, erősítette meg, hogy az ország stabilitását szolgáló minden konstruktív erővel hajlandó a párbeszédre. És én ezt adtam tovább a részvevőknek." Pozsgay – mint írja – azért hagyta ki ezt a rész az interjúból, mert nem akart takarózni Grósszal Lakitelek ügyében. Valószínűbb azonban, hogy a „üdvözlés-történet" jelentős nyugati visszhangja, illetve Grósz erre való negatív reagálása tette november elejére már kockázatossá ennek megismétlését.

A nyilatkozat nyilvánosságra-hozatala melletti fő érvnek Pozsgay a külföldi sajtóorgánumok megelőzését említette: „Már megkezdődött az előkészítése Lakitelken egy nemzetközi sajtókonferenciának, melyen a fő téma a nyilatkozat lett volna, eljuttatva külföldi adók útján minden otthonba, ahol rádiót hallgatnak."[34] Mivel az arra illetékes elvtársak pontosan tudtak a vele készült interjúról, ezért – ismét a „sajtóirányítás furcsaságaira" utalva – Pozsgay felfoghatatlannak tartja, hogy „a sajtó éber vigyázóinak – máskor sokkal kisebb dolgokon is megakadó tekintete – miért lanyhult el éppen ebben az esetben." Tulajdonképpen azt sejteti ironikusnak szánt mondata, hogy mintha valamely ezért felelős politikus – roszszindulatúan – szándékosan hagyta volna az inkriminált cikk megjelenését, hogy azután majd az interjúalanyon számon lehessen kérni... Ezt levele végén szóvá is teszi Pozsgay, amikor furcsállja a KB és a Népfront egyik-másik funkcionáriusának viselkedését, akik „elérkezettnek vélik az időt a leszámolásra". Ezek a hamisításokkal és célzott „információikkal" nem neki ártanak, hanem a párt tekintélyének. Némelyik megnyilvánulásuk „a párt történetének legsötétebb korszakára" emlékeztetik Pozsgayt. Csak azért nem nevezi őket nevükön, mert lehet, hogy ezzel éppen a régóta esedékes leváltásukat hátráltatná. Ezért a belső pártharc ezen eseteinek megoldását Pozsgay a Titkárságra kívánja bízni: „fékezze meg buzgalmukat, mert ártanak". Pozsgay Lázár Györgynek címzett levele még aznap Kádár kezébe került, rajta kívül pedig Grósz Károly, Berecz János és Lukács János is olvashatta. Kádár válaszában helyesnek tartotta, hogy a – Lázár javaslatának megfelelően – a kérdés további tisztázása érdekében, Pozsgay személyes meghallgatására is szükség van. Erre ismét egy vasárnapi napon, 1987. december 9-én került sor.

A beszélgetés során a bizottság leginkább arra volt kíváncsi, hogy kikre is gondolhatott Pozsgay, akik – levele szerint – „elérkezettnek látják az időt a leszámolásra". A válaszból kiderült, hogy elsősorban Lakatos Ernőre[35] és „agit.-prop. részlegére", illetve Ribánszki Róbertre[36] célzott. Pozsgay elmondása szerint Lakatos és munkatársai több fórumon személyében támadták őt[37], mint aki „megzavarta a pártegységet, hátba támadta

megnyilvánulása a magyar értelmiség részéről az, ami itt Lakitelken történik. Erre az volt a válasza, hogy – én ezt híven igyekszem továbbítani –, hogy a kibontakozás és a stabilitás jegyében kész minden konstruktív szándékkal párbeszédet folytatni, együttműködni." Agócs Sándor – Medvigy Endre. 1991. 12.

[34] Óhatatlanul a demokratikus ellenzéknek a nyilvánossághoz való viszonya az összehasonlítási alap. A lakitelki nyilatkozat másfél hónap alatt nem jutott el a sajtóhoz, miközben a nyugati rádiók magyar adásai napi hírként számoltak be a demokratikus ellenzék eseményeiről.

[35] Lakatos Ernő 1982 és 1988 között az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályát vezette.

[36] A korábban pártkarriert befutott Ribánszki Róbert 1983 óta a Hazafias Népfront Országos Tanácsának titkára volt.

[37] Lakatos Ernőt 1987. december 15-én – Csikós Józseffel, Karvalics Lászlóval és Kimmel Emillel együtt –

az ideológiával foglalkozó KB-anyagot". Ribánszki Róbert pedig több esetben – így a Pest megyei népfront-akívák értekezletén (azaz Pozsgay „hazai pályáján") – „durva kirohanásokat" intézett ellene. Lázárék, ha enyhébb formában is, de változatlanul a találkozó előtt elmaradt konzultációt hiányolták valamint azt, hogy ez elmaradt az interjú tartalmával kapcsolatban is. „A népfront főtitkári beosztást és a KB-tagságot nem lehet mechanikusan szétválasztani – dorgálják Pozsgayt –, ezért a nyilvános fellépés előtt szükséges a konzultáció minden olyan kérdésben, amelyben nincs még kialakult álláspont a pártban". Pozsgay válaszul elmondta, hogy sajnálja, ha fellépése félreértésre adott okot, s nem szeretné, ha ennek megítélése ítélettel zárulna. „Minden emberért harcolni kell" – ennek a lehetősége Lakitelken megvolt, Monoron viszont nem[38], ezért nem is ment el. A legfontosabbnak azonban azt tartotta Pozsgay, hogy politikai megfontolásai végül elérték céljukat: „Lakitelken együttműködési szándék jött, *az ellenzék soraiban zavar keletkezett.*"

A beszélgetés egy hét múlva (változatlanul vasárnap) folytatódott, ezúttal azonban Pozsgay kérésére. Erre az szolgáltatott okot, hogy sérelmesnek tartotta az ellene indított, személyét és nézeteit támadó „rágalom-hadjáratot", amelyben a televízió nyilvánosságát felhasználva Berecz János is részt vett. Pozsgay arra kérte Lázárékat, hassanak oda, hogy ez fejeződjék be és „pártszerű keretek között folytatódjék az együttműködés". A bizottság a vizsgálatról készített jelentését 1987. december 21-én terjesztette a Titkárság elé. Ott úgy döntöttek, hogy a kialakult helyzetről írásban tájékoztatják a Politikai Bizottságot, az viszont több mint egy hónappal később, csak 1988. február 9-én tűzte napirendjére az ügyet.

A Lázár – Lukács bizottságnak az ülésre előterjesztett jelentése a „Magyar Nemzetben 1987. november 14-i számában közölt „»A közmegegyezés hajszálerei« című interjú ügyében folytatott vizsgálatról" szólt, azaz időközben „lekopott" róla Pozsgaynak a találkozón való részvétel miatti számonkérése. Ugyanakkor változatlanul elfogadhatatlannak nevezte a jelentés a nyilatkozatnak az interjúban is idézett helyzetelemzését, különösen az idézett sorait: „A magyarság történelmének egyik súlyos válságába sodródott. Népmozgalmi ereje megroppant, önhitében és tartásában megrendült, kohéziójának kapcsai tragikusan meglazultak, önismerete megdöbbentően hiányos. Összeomlással fenyegető gazdasági válságnak néz elébe. A magyar etnikumot példátlan széttagoltság sújtja. Nemzetünknek nincs közösen vállalható jövőképe..." Ezért nem fogadható el Pozsgay álláspontja sem, hogy a létrehozandó demokrata fórum működéséhez „a legjobb feltételeket éppen a népfrontmozgalom tudná ma megteremteni". A vizsgálat eredményét a bizottság négy pontban összegezte[39]:

1. *Pozsgay elvtárs Lakitelken elzárkózott a nyilatkozat közreadásának elvállalásától. Elhatározását – mint mondotta – azért változtatta meg, mert tudomására jutott, hogy a szervezők a nyilatkozat nyilvánosságra hozatal céljából sajtókonferenciát hívtak össze. Úgy vélte, segít azzal, ha a nyilatkozatot – annak egyes tételeivel polemizálva – a sajtókonferenciát megelőzve mi ismertetjük a közvéleménnyel.*
2. *Pozsgay elvtárs, aki a „körülmények hatására" úgy döntött, hogy Lakitelek ügyében interjút ad, e szándékát ugyan jelezte, de elmulasztotta, hogy az interjú tartalmáról, a megjelenés időpontjáról konkrét formában konzultáljon.*

meghallgatta a bizottság. Ennek során Lakatos kijelentette, hogy amikor Berecz szóba hozta neki Pozsgay nyilatkozati szándékát, hozzátette, hogy „azt ő, mármint Berecz elvtárs, nem ajánlotta".

[38] 1985 nyarán Monoron rendezték meg az addig egymástól elszigetelten működő ellenzéki értelmiségi csoportok illegális találkozóját. Rainer M. János (szerk.): *A monori tanácskozás: 1985. június 14-16.* 1956-os Intézet, Budapest, 2005. 289.

[39] A Soltész felelősségére vonatkozó ötödik pontot a PB az elfogadott jelentésből kihagyta.

3. *Berecz János elvtárs tudott arról, hogy Pozsgay elvtárs interjút készül adni, amiben „Lakitelekről is szó lesz", de konkrétabban nem tájékozódott és másnak sem jelezte, hogy e tárgyban interjú készül a Magyar Nemzet számára.*
4. *Az Agitációs és Propaganda Osztály egyes munkatársai szintén tudtak Pozsgay szándékáról és ismerték az interjú megjelenésének tervezett dátumát is. Az általuk ismert – mint utóbb kiderült, eléggé felszínes – információk alapján azonban úgy gondolták, hogy az interjú körül minden rendben van.*

Mivel Pozsgay, a Központi Bizottság tagja túltette magát az „érvényes normákon", önálló döntésével kész helyzetet teremtett, ezért el kell marasztalni. Különösen azért hibáztatható, mivel ismert volt előtte „Grósz Károly és Lukács János elvtársaknak a nyilatkozat közzétételét elutasító álláspontja". A Politikai Bizottság elfogadta a Titkárság előterjesztését és megerősítette, hogy a lakitelki nyilatkozat közreadása „politikai kárt okozott", ezért Pozsgayt figyelmeztetésben részesítették. Egyben felhívták a figyelmét, hogy a jövőben, a hasonló súlyú ügyekben „a Központi Bizottság illetékeseivel folytatott előzetes konzultáció során egyeztetett álláspont szerint járjon el". A pártnyilvánosságnak a Titkárság által korábban javasolt körét a PB annyiban kitágította, hogy a jelentést és a határozatot „személyes tájékoztatásul" már a Központi Bizottság tagjai is megkaphatták. A korlátozott nyilvánosság természetesen csak felélénkítette az ügy körüli találgatásokat és jócskán hozzájárult a lakitelki történet, no meg Pozsgay szerepének mitizálásához is.

De hozzájárult ehhez – más irányból – a rendszerváltás konspirációs értelmezése is, amely a történet főszereplőjének a széthullóban lévő állambiztonsági szerveket, esetleg a KBG-t vagy éppen a MOSZAD-ot tekintette.[40] Fontos adalékokat kínált ehhez a belső biztonsági szolgálat utolsó csoportfőnöke, Horváth József is. Pozsgayval való jó viszonyával magyarázta, hogy éppen ő javasolta neki a lakitelki találkozón való részvételét: „nagyon jó lenne, ha elmenne a találkozóra, mert megtudhatná, miről van szó és szerezhetne a politika számára is olyan impulzusokat, amelyek a megfelelő irányba mozdítanák el az eseményeket." A találkozó után adott tájékoztatása során Pozsgay megkérdezte a Magyar Nemzetnek adandó interjúja felől is, amivel Horváth egyetértett, „Még jót mosolyogtunk is azon, hogy az elvtársak egy részét biztosan föl fogja háborítani."[41] Egy további interjúja során Horváth József még egyértelműbben fogalmazott: „Amikor megkapta a meghívást Pozsgay, tájékoztatást kért tőlem arról, hogy mi a lakitelki találkozó célja. És egyáltalán mit akarnak tenni. (...) Az ügynökeink ott voltak a szervezésénél, de a sátorba nem engedtem be egyet sem. Olyannak ítéltem ezt a politikai összejövetelt, amelyben nem az állambiztonsági motívum a lényeg, hanem a politika. A politikáról pedig úgy is mindent megtudunk majd. (...) a jelentésemet előzőleg egyeztettem Pozsgayval, akivel megállapodtam, hogy miről és hogyan tájékoztatom a [belügy]minisztert és általa a legfelsőbb politikai vezetést. Abban is megállapodtunk Pozsgay Imrével, hogy a sátorban történtekről tudni kell a közvéleménynek is, ezért a Magyar Nemzetnek adott interjút. Az volt a cél, hogy minél szélesebb körben ismerjék meg a lakitelki elképzeléseket, ne járjanak úgy, mint

[40] Révész Béla: *A politikai átalakulás és a titkosszolgálatok változásainak kapcsolata az újabb források tükrében.* De iurisprudentiae et iure publico. 2011. 4. 52-139. http://dieip.hu/2011_4_05.pdf (2014. május 13.)

[41] Orosz József interjúja Horváth József vezérőrnaggyal, a III/III. csoportfőnökével. Klubrádió – Kontra. 2005. április 5. https://web.archive.org/web/20050511022646/http://www.riporter.axelero.net/fonok.html (2017. április 6.)

a Fidesz, az SZDSZ, vagy a kisgazdák, akinek a létrejöttéről alig hallottak."[42] Pozsgay viszont tagadta titkosszolgálati kapcsolatait. „Soha ügynökjelentést nem láttam. Én csak belügyminiszteri jelentést kaptam, amely a hangulatjelentések összesített, személytelen, elvont formája volt."[43] Az Országgyűlésnek a Duna-gate ügyben – szerény körülmények között – vizsgálódó különbizottsági jelentése pedig 1990-ben csupán azt dokumentálhatta, hogy Pozsgay 1989. október 25-én, november 2-án, 8-án, 27-én és december 5-én biztosan kapott olyan adatokat, amelyek sértették egyes pártok jogait.[44]

A legendák és konspirációs teóriák zavaros értelmezései helyett Pozsgay valódi szándékaira világított rá Kis János 1987 végén. „Vezető politikus létére Pozsgay nyilvánosan elkötelezte magát egy vonal mellett, amely a pártban nem hivatalos, amely mellé egyetlen országos vezető nem állt oda, s amely nem élvezi az apparátus többségének támogatását. Hogyan vállalhatott ekkora kockázatot, mire játszik, miben reménykedik? Ezekről a kérdésekről természetesen nem beszél interjúiban, csak a szóhasználat és néhány elejtett megjegyzés sejteti, hogy talán a miniszterelnökkel próbál összjátékot kialakítani, vagy esetleg a Grósz-Berecz-Kádár háromszögben lavírozik. Akár az előbbi igaz, akár az utóbbi, mindenképpen célszerűnek tarthatja úgy bemutatni a politikáját, mint új – és ezúttal sikerrel kecsegtető – megoldást arra, amivel a vezetés a '80-as évek eleje óta hiába kísérletezik: az »ellenzék« és a »máskéntgondolkodók« szétválasztására."[45] Valóban, a következő hónapok, majd még inkább a '89-es év igazolta Pozsgay kockázatvállalásának valódi értelmét. A Lakitelek után megdorgált politikust három hónap múlva, 1988. májusában már beválasztották a Politikai Bizottságba, júniustól államminiszter, és miután 1989. januárjában demonstratíve kicserélte 1956 „ellenforradalmi" jelzőjét a „népfelkelés" kifejezésre, szinte akadálymentesen vonulhatott az év végére prognosztizált elnöki intézmény posztja felé. Nem a „máskéntgondolkodókon", hanem az „ellenzéken" múlt, hogy ez végül nem így történt.

[42] Tőke Péter: *Horváth József. Interjú a III/III egykori főnökével.* Leleplező-Könyvújság 2000/1.

[43] Stefka István, 2005.

[44] 29/1990. (III.13.) OGY határozat a Belügyminisztérium belső biztonsági szolgálatának tevékenységéről.

[45] Kis János: *Kik azok a máskéntgondolkodók, és hogyan különböztessük meg őket az ellenzékiektől?* Beszélő 87/4. in: Beszélő összkiadás. 1981-1989. III. köt. AB-Beszélő, Bp., 1992. 113.

A Pólay Elemér Alapítvány
kuratóriuma

Balogh Elemér
elnök

Gellén Klára
Nagy Ferenc
Kertész József

A Pólay Elemér Alapítvány kiadványai megrendelhetők:
jik@juris.u-szeged.hu
és megvásárolhatók a Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Karának
Jogi és Információs Kabinetjében
(Szeged, Tisza Lajos körút 54. fszt.)

Lege duce, comite familia
Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábián Eszter tiszteletére,
jogászi pályafutásának 60. évfordulójára

A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára
68

Készült a Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kara
Civilisztikai Tudományok Intézetében

Intézetvezető:
Görög Márta
egyetemi tanár

LEGE DUCE, COMITE FAMILIA

Ünnepi tanulmányok Tóthné Fábián Eszter tiszteletére, jogászi pályafutásának 60. évfordulójára

Szerkesztette:
Görög Márta és Hegedűs Andrea

Iurisperitus Kiadó
Szeged, 2017

A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára

Sorozatszerkesztő:
Balogh Elemér
egyetemi tanár

© Bakos-Kovács Kitti, 2017
© Balogh Elemér, 2017
© Barzó Tímea, 2017
© Blazovich László, 2017
© Bobvos Pál, 2017
© Csehi Zoltán, 2017
© Csűri Éva, 2017
© Fábián Ferenc, 2017
© Farkas Csaba, 2017
© Filó Erika, 2017
© Gácsi Anett Erzsébet, 2017
© Görög Márta, 2017
© Gyengéné Nagy Márta, 2017
© Hajdú József, 2017
© Harmathy Attila, 2017
© Hegedűs Andrea, 2017
© Homoki-Nagy Mária, 2017
© Jakab Éva, 2017
© Juhász Zsuzsanna, 2017
© Juhászné Zvolenszki Anikó, 2017
© Kaprinay Gizella Zsófia, 2017
© Katona Tamás, 2017
© Katonáné Pehr Erika, 2017
© Kiss Barnabás, 2017
© Köblös Adél, 2017
© Kőrös András, 2017
© Lenkovics Barnabás, 2017
© Martonyi János, 2017
© Nagy Adrienn, 2017
© Nagy Ferenc, 2017
© Nagy Zsolt, 2017
© Nochta Tibor, 2017
© Pákozdi Zita, 2017
© Papp Tekla, 2017
© Reiderné Bánki Erika, 2017
© Révész Béla, 2017
© Ruszoly József, 2017
© Somfai Balázs, 2017
© Szabó Imre, 2017
© Szeibert Orsolya, 2017
© Szondi Ildikó, 2017
© Varga Imre, 2017
© Varga Norbert, 2017
© Visontai-Szabó Katalin, 2017
© Vizkeleti Edit, 2017

Műszaki szerkesztő:
Kovács Ildikó

Felelős kiadó:
Balogh Elemér dékán, a Pólay Elemér Alapítvány kuratóriumának elnöke
Készült az Innovariant Kft.-ben
Felelős vezető: Drágán György
ISSN 1786-352X
ISBN 978-615-5411-56-4

TARTALOM

Előszó ... 7
TABULA GRATULATORIA ... 10
Bakos-Kovács Kitti: A közösségi portálokon elkövetett személyiségi jogsértések közös attribútumai ... 11
Balogh Elemér: Adalékok a házasság fölbontásának középkori kánonjogi előzményeihez ... 22
Barzó Tímea: A szerződési szabadság korlátai a házassági vagyonjogban ... 31
Blazovich László: Raymundus Parthenopeis: A törvények rövid, könnyű és hasznos foglalata. A személyi jog (részlet) ... 43
Bobvos Pál: A családi gazdaság ... 53
Csehi Zoltán: Az új Polgári Törvénykönyv családképe ... 67
Csűri Éva: A vagyonközösséghez tartozó gazdasági társasági részesedések házastársak közötti megosztása. A bírói gyakorlat beépülése a Ptk. szövegébe ... 80
Farkas Csaba: A tisztesség követelménye a közbeszerzési eljárásokban ... 104
Fábián Ferenc: A gondnokság alá helyezés új szabályai és az esélyegyenlőség ... 110
Filó Erika: Az abortuszról ismét ... 121
Gácsi Anett Erzsébet: Quo vadis fegyverek egyenlőségének elve? ... 127
Görög Márta: Néhány gondolat a Ptk. személyiségi jogi katalógusához ... 141
Gyengéné Nagy Márta: A gyermekközpontú igazságszolgáltatás európai eszméje ... 148
József Hajdú: The Hungarian Maternity/Paternity and Family Cash Benefits System 157
Harmathy Attila: A polgári jog szemléletváltozásairól ... 171
Hegedűs Andrea: A családjog mint identitás ... 176
Homoki-Nagy Mária: A holttá nyilvánítás és az özvegyi jog kapcsolata ... 188
Jakab Éva:Vis ac potestas: gyámi vagyonkezelés a klasszikus római jogban ... 199
Juhászné Zvolenszki Anikó: Az új polgári perrendtartás alapelvei ... 212
Juhász Zsuzsanna: A fogvatartottak családdal, külvilággal való kapcsolattartása ... 221
Kaprinay Gizella Zsófia: A bíróság új szerepköre az egyesületek vonatkozásában. Az egyesületek törvényességi felügyelete ... 235
Katonáné Pehr Erika: A gyermekbántalmazás felismerése és lehetséges kezelése a gyermekvédelem rendszerében ... 243
Katona Tamás: A gyermekek helyzete napjainkban Európában és Magyarországon .. 262

Kiss Barnabás: Az oktatással kapcsolatos jogok, szabadságok és kötelességek alkotmányi szabályozásának fontosabb elemei ... 282

Köblös Adél: Tárgyalás a polgári perben ... 293

Kőrös András: A magánautonómia korlátai a házastársak szerződési jogában ... 304

Lenkovics Barnabás: A jóerkölcs alkotmányos védelme ... 319

János Martonyi: Brexit. Brexit? ... 327

Nagy Adrienn: A személyi állapotot érintő perek eljárási szabályainak változása az új perjogi kódexben ... 344

Nagy Ferenc: Dogmatikai/fogalmi eszmefuttatás a büntetőjogi büntetésről és a megtorlásról ... 356

Nagy Zsolt: Konfliktusok a társadalmi viszonyokban, konfliktuselméletek a jogszociológiában ... 370

Nochta Tibor: Gondolatok a jogi személy létesítésének magánjogi és közjogi jellegzetességeiről ... 379

Papp Tekla: Timesharing-szerződés – timeshare-rendszer – lakásszövetkezet ... 387

Pákozdi Zita: Az indokolás kiemelt szerepe és a mérlegelés kérdései az ügyvédi munkadíj megállapítása során ... 396

Reiderné Bánki Erika: A gyermektartás szabályai a gyermekjogi egyezmény tükrében ... 409

Révész Béla: Pozsgay Imre Lakitelken 1987-ben ... 427

Ruszoly József: Arany-szemcse. Bihar vármegye – benne Szalonta – megkísérelt községrendezése 1848-ban Arany János jegyzői iratával ... 440

Somfai Balázs: Pszichologika ... 461

Szabó Imre: A megújult polgári perrendtartás hatékonysági rendelkezései ... 470

Szeibert Orsolya: A gyermek meghallgatáshoz való jogának érvényesülése a Ptk. családjogi rendelkezéseinek tükrében ... 479

Szondi Ildikó: Az Európai Unió tagállamainak néhány demográfiai jellemzője (2014-2016) ... 487

Varga Imre: A gondnoksági perek szabályai az új Pp.-ben ... 500

Varga Norbert: The Basic Principles of Code of Civil Procedure in Cartel Law in the 20th Century ... 505

Vékás Lajos: Egy érdekes adalék a házassági törvény politikai előtörténetéhez ... 512

Visontai-Szabó Katalin: A gyermek meghallgatása a bírósági eljárásban ... 515

Vizkeleti Edit: A sérelemdíj összegszerűségét befolyásoló tényezők ... 527